

Karacaoğlan'ın “Elif Elif Diye” Redifli Şiirinin Düşünce Alanı Merkezli Metin Çözümleme Yöntemine (Dam) Göre Şerhi

**Commentary of Karacaoğlan's Poem With The Redif “Elif Elif Diye”
According to The Thought-Centered Text Analysis Method (Dam)**

Nagehan Kıroğlan

nagehanalabucak@hotmail.com

Ömer Halisdemir Üniversitesi

<https://orcid.org/0000-0002-6752-8649>

Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Doktora Öğrencisi

Makale Türü/Article Type: Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi/Date of Submission: 7 Eylül 2025

Kabul Tarihi/Date of Acceptance: 17 Eylül 2025

Sayfa/Page: 136-147

Atıf/Citation: Kıroğlan, Nagehan. “Karacaoğlan'ın “Elif Elif Diye” Redifli Şiirinin Düşünce Alanı Merkezli Metin Çözümleme Yöntemine (Dam) Göre Şerhi”. *Klasik Divan: Uluslararası Dil, Kültür ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi* 2/2 (2025), 136-147.

Değerlendirme/Peer Review: İki dış hakem-Çift taraflı körleme/Double anonymized-Two external.

İntihal/Plagiarism: Bu makale turnitin programında taranmıştır. /This article was checked by turnitin.

Karacaoğlan'ın “Elif Elif Diye” Redifli Őirinin Düşünce Alanı Merkezli Metin Çözümleme Yöntemine (Dam) Göre Şerhi

Commentary of Karacaoğlan Poem With The Redif “Elif Elif Diye” According to The Thought-Centered Text Analysis Method (Dam)

Nagehan KIROĞLAN

Özet

Bu çalışma; âşık edebiyatının önemli temsilcilerinden Karacaoğlan'ın “Elif Elif diye” redifli Őirindeki anlam katmanlarını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Şair; Şiirlerinde aşk, tabiat, gurbet ve ölüm temalarını öne çıkarmış; sade söyleyişine rağmen güçlü imgeler ve çağrışımlar kullanarak çok katmanlı bir anlam yapısı oluşturmuştur. Bu anlam yapılarının ortaya çıkarılması ve daha derin anlaşılması için metni yeni yöntemler ile incelemek bir gerekliliktir. Çalışmamıza konu olan Őir metnini çözerken Ziya Avşar tarafından geliştirilen “Düşünce Alanı Merkezli Metin Çözümleme Yöntemi” esas alınmıştır. Bu yöntemin temel iddiası, anlam katmanlarını ortaya çıkarmak için mana odaklı bir çözüm şekli ileri sürmesidir. Bu makalede, Karacaoğlan'ın “Elif Elif diye” redifli Şiiri söz konusu yöneme göre yorumlanmaya çalışılmıştır. Sonuç olarak, yapılan çözümleme bu yöntemin Şiirin derin anlam örgüsünü görünür kıldığını ve “Elif Elif diye” redifinin çok katmanlı yapısını açıklamada etkili bir yaklaşım sunduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Âşık Edebiyatı, Karacaoğlan, Düşünce Alanı Merkezli Metin Çözümleme Yöntemi, Anlam Katmanları.

Abstract

This study aims to reveal the layers of meaning in Karacaoğlan's poem with the refrain “Elif Elif diye” one of the important representatives of folk poetry. The poet has highlighted themes of love, nature, exile, and death in his poems; despite his simple style, he has created a multi-layered structure of meaning using powerful imagery and associations. Uncovering and gaining a deeper understanding of these semantic structures requires examining the text using new methods. In analyzing the poem text that is the subject of our study, the “Thought Field-Centered Text Analysis Method” developed by Ziya Avşar was used as the basis. The fundamental claim of this method is that it proposes a meaning-focused approach to problem-solving in order to reveal layers of meaning. This article attempts to interpret Karacaoğlan's poem with the refrain “Elif Elif diye” according to this method. In conclusion, the analysis shows that this method reveals the deep semantic structure of the poem and offers an effective approach to explaining the multifaceted nature of the refrain “Elif Elif diye”.

Keywords: Minstrel Literature, Karacaoğlan, Thought Field-Centered Text Analysis Method, Commentary Method.

Giriş

Karacaoğlan'ın Hayatı ve Edebî Kişiliği

Halk edebiyatının büyük şairi olan Karacaoğlan'ın hayatı hakkında bilgiler azdır ve bu bilgilerin çoğu rivayetlere dayanmaktadır.¹ Güney Anadolu ve Toros dağları bölgesinin konar-göçerleri arasında yetişen Karacaoğlan'ın hayatı ve şiirleri üzerinde çalışanlar, içinden zor çıkılır güçlüklerle karşılaşır.²

Şairin dili, yaşadığı zamanı belirlemekte önemli bir tutanaktır. Onun dili, XVII. yüzyılın çağdaş âşıklarının dilinin benzeri olup daha da sade halk dilidir. Üzerinde tarih belirtilmiş olan cönklerde Karacaoğlan'ın şiirleri vardır. Ayrıca Karacaoğlan'ın kendi şiirlerinden, tarihî olaylara değinenleri de onun yaşadığı çağı göstermeye elverişlidir.³

Halk zevkini büyük ölçüde temsil eden Karacaoğlan, halk şiiri geleneğine sonuna kadar bağlı kalmıştır. Dili ise sade ve teklifsizdir.⁴ Karacaoğlan, bir çamın gölgesinde sessizce çağlayan bir pınar gibi duru ve tatlı Türkçesiyle bizlere seslenir.⁵

Karacaoğlan'ın şiirlerinde aşk, doğa, gurbet, sıla özlemi ve ölüm gibi temel temalar, sade ve içten bir anlatımla kabul görmüştür. Bu temalar, ozanın hayat felsefesini ve coşkunu hissiyatını yansıtırken, şiirlerin altında yatan derin anlam katmanları ve düşünsel örgü, zaman zaman yüzeydeki basit dilin ötesine geçer.

Karacaoğlan'ın derin anlam katmanlarını ve çok boyutlu düşünce sistemini ortaya koymak amacıyla, bu çalışmada geleneksel analiz yöntemlerinin sınırlarını aşan, yeni bir bakış açısı sunan Düşünce Alanı Merkezli (DAM) Yöntem esas alınmıştır.

DAM Yöntemi Hakkında Özet Bilgi ve DAM Yönteminin Kavramları

Ziya Avşar'ın şiir metinlerini çözümlemeye geliştirdiği “Düşünce Alanı Merkezli (DAM)” yöntem, metni içerdiği ince ve derin anlamlarla yorumlayarak nihai biçimini alması için şiirin düşünsel örgüsünü ortaya koymayı amaçlar. Avşar'a göre, Düşünce Alanlı Metin Çözme Yöntemi, metnin ruhunu anlamada yeni bakış açıları getirmeye aday bir nazariyedir.⁶ Bu yöntemle; metinlerin çözümlenmesinde temel düşünce alanı, yardımcı düşünce alanı, birleşik düşünce alanı ve düşünce birimleri önem taşır.⁷

1 Cahit Öztelli, *Karacaoğlan Bütün Şiirleri* (İstanbul: Milliyet Yayınları, 1970), 13.

2 İlhan Başgöz, *Karaca'oğlan I (İnceleme)* (İstanbul: Pan Yayıncılık, 1999), 11.

3 Öztelli, *Karacaoğlan Bütün Şiirleri*, 16.

4 Öztelli, *Karacaoğlan Bütün Şiirleri*, 34.

5 Sakaoğlu, Saim (1985). Karacaoğlan'ın Türkçesi. Türk Dil Kurumunda yapılan bir konuşmadan alıntıdır.

6 Ziya Avşar, “Düşünce Alanı Merkezli Metin Çözümleme Yöntemi ve Revânî'nin Bir Gazelinin Bu Yönteme Göre Şerhi”, *III. Klasik Türk Edebiyatı Sempozyumu (Prof. Dr. Cem Dilçin Adına)*, ed. Atabey Kılıç vd. (Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları, 2011) 28.

7 Hakan Yalap, “Şeyh Gâlip'in “Âteş” Redifli Gazelinin Düşünce Alanı Merkezli Metin Çözümleme Yöntemine Göre Şerhi”, *International Journal of Languages' Education and Teaching*, Volume 3/1 (April 2015), 181.

Bu yöntemde metin, bir Temel Düşünce Alanı (TDA) etrafında şekillenir. TDA, aslında müellifin şahsî tarafını ve özgün yönünü gösteren bir alandır.⁸ Avşar'a göre, bir metinde temel düşünce alanı ya da alanlarının ifade ettiği anlam ve anlamların ayrıntılı ve sağlam bir şekilde kavranması için yardımcı düşünce alanlarına ihtiyaç duyulur. Yardımcı Düşünce Alanı (YDA), yorumcunun temel düşünce alanının içerdiği anlamları açıklayıp geliştirebilmesi için dayanak vazifesi görür. Yorumcunun temel düşünce merkezli akıl yürütmesi, metinde gizlenen anlamları sezip bulabilmesi ve bunlara bağlı olarak yeni manalar keşfetmesi, yardımcı düşünce alanları (YDA) sayesinde mümkün olur.⁹ Bir metinde gerek temel gerekse yardımcı düşünce alanları her zaman yalın olarak bulunmayabilir. Bu durumda, iki ayrı düşünce alanını bir araya getiren kelimeler birleşik düşünce alanını (BDA) oluşturur. Metindeki bu düşünce alanları, kendilerini daha çok parçaları vasıtasıyla gösterirler. Metinlerdeki bu düşünce parçaları, düşünce birimleri (DB) olarak tanımlanır.¹⁰

Avşar'a göre metinler, dokusal yapısına bakılarak düşünce alanları Yoğun Dokulu Metinler (YDM) veya Seyrek Dokulu Metinler (SDM) olarak sınıflandırılır. Yoğun dokulu metinlerde, temel ve yardımcı düşünce alanlarını yan yana ve iç içe görmek mümkündür. Seyrek dokulu metinler ise temel ve yardımcı düşünce alanlarının birbirine uzak olduğu metinlerdir.¹¹

Metni okuyan yorumcunun, temel düşünce alanını hangi temel düşünce alanının, hangi yardımcı düşünce alanından sonra hangi yardımcı düşünce alanının geleceğini belirlemek ve yorumu o taslak üzerine oturtmak zorundadır. Yapılması zorunlu olan bu taslağa değerlendirme dizgesi (DD) denir. Bu dizge, çalışmacılara yorumlama alanını ve bu alanın sınırlarını gösterir. Böylelikle ortaya Yorumlama Alanı (YA) çıkar. Yorumcunun yorumlama alanının dışına çıkması ise Yorum Sapması (YS) olarak adlandırılır.¹² Son olarak Avşar, kelime bilgisine değinir. Düşünce Alanlı Metin Çözme yöntemi, bir anlam çözme yöntemidir. Edebî metinlerde yer alan anlam ve anlamlar ise genellikle bileşiktir. Bu bileşikliği oluşturan temel etken, tarihî süreç içinde kelimelerin yüklendiği anlamlardır. Bu itibarla edebî metinlerdeki kelimelerin özellikle şiirde zuhurundan bu yana yüklendikleri anlamları araştırma işine kelime bilgisi (KB) adını verir.¹³

Karacaoğlan'ın sade görünen şiirlerindeki çok katmanlı yapıyı ve özellikle lügatlerde yer almayan ancak bağlam içinde derin anlam taşıyan kelimelerin izini sürmek amacıyla, bu çalışma

8 Avşar, "Düşünce Alanı Merkezli Metin Çözümleme Yöntemi ve Revânî'nin Bir Gazelinin Bu Yönteme Göre Şerhi", 13.

9 Avşar, "Düşünce Alanı Merkezli Metin Çözümleme Yöntemi ve Revânî'nin Bir Gazelinin Bu Yönteme Göre Şerhi", 13-14.

10 Avşar, "Düşünce Alanı Merkezli Metin Çözümleme Yöntemi ve Revânî'nin Bir Gazelinin Bu Yönteme Göre Şerhi", 14.

11 Avşar, "Düşünce Alanı Merkezli Metin Çözümleme Yöntemi ve Revânî'nin Bir Gazelinin Bu Yönteme Göre Şerhi", 15.

12 Avşar, "Düşünce Alanı Merkezli Metin Çözümleme Yöntemi ve Revânî'nin Bir Gazelinin Bu Yönteme Göre Şerhi", 15.

13 Avşar, "Düşünce Alanı Merkezli Metin Çözümleme Yöntemi ve Revânî'nin Bir Gazelinin Bu Yönteme Göre Şerhi", 16.

için Düşünce Alanı Merkezli Metin Çözümleme Yönteminin kullanılması zaruri görülmüştür. Bu yöntemle, Saim Sakaoğlu'nun Karacaoğlan adlı eserindeki Karacaoğlan'ın "Elif Elif diye" redifli şiiri açıklanmaya çalışılacaktır.

*İncecikten bir kar yağar
Tozar Elif Elif diye
Deli gönül abdal olmuş
Gezer Elif Elif diye*

Değerlendirme Dizgesi

TDA: Sevgili **DB:** Elif

YDA: İklim, mevsim (kış) **DB:** Kar

BDB: İncecik a: Kar yağışı b: Bir köy (Maraş Elbistan'da)

YDA: Dini-tasavvuf **DB:** Abdal

YDA: Âşık **DB:** Gönül

Yorumlama Alanı (YA)

Dörtlüğün Temel Düşünce Alanı (TDA) sevgilidir. Şair; sevgilinin kendi benliğindeki tesir gücünü kavratmak için kendi üzerindeki etkinin şiddetini tabiata, yani temas hâlinde olduğu çevreye yöneltmektedir. Bu duruma göre bir doğa olayı olan karın yağması ve yağdıktan sonra tozması, kendi bağlamından koparılarak şairin süjesine yansıtılmakta; şairin süjesiyle temas eden bu olay, yeni bir estetik kimlik kazanarak şairle aynı duygu dünyasını paylaşan bir canlı varlığa dönüşmektedir.

Karın yağıp tozması bir doğa hadisesi iken bu yeni durumda şairle beraber sevgiliyi adıyla anarak sağa sola koşuşturan çılgın bir âşık kimliğine bürünmektedir. Doğayla insanın özdeşleşmesi ve insanın duygu ve düşüncelerini doğaya yansıtması, bilinen bir durumdur. Ancak doğanın kendi dilini insan üzerinden aktarmasına ilişkin bir durumun varlığı da bu etkileşimin bir sonucu olarak kendisini gösterir. Şair burada karın yağıp tozmasını kar tipisine benzer bir şekilde değişik yönlere giderek sevgilisini arama durumunu yansıtırken, doğada kendi dağınık manzarası içerisinde şairin ifade ettiği duyguyu doğrudan ona telkin etmektedir. Doğa, kendi dağınık manzarasıyla şairin aktardığı duyguyu doğrudan ona telkin etmektedir.

Bu durumda Elif'i, "Elif Elif diye" arayış, tabiata dönüşen âşıkta ve âşiğe dönüşen tabiatta ortak bir amaç hâline gelmektedir. İlk bakışta karın yağış biçimini açıklayan incecik nitelemesi,

birleşik bir düşünce birimi olmasından dolayı hem karın yağış biçimini hem de Elif'in yaşadığı köyü işaret etmektedir.

Salah Birsnel'in Karacaoğlan'ın "Elif Elif diye" redifli şiirinde geçen incecik kelimesinin karın yağışına ait bir niteleme olmasının yanında aynı zamanda Karacaoğlan'ın yaşadığı coğrafyanın bir parçası olan Maraş/Elbistan'da bir köy adı olduğuna dair verdiği bilgi, bu açıdan önemlidir.¹⁴

Birinci dörtlükte yardımcı düşünce alanı, temel düşünce alanı olmasından hareketle âşıkır. Âşık, "deli gönül" düşünce biriminden hareketle belirlenmektedir. Âşık, karda iklim şartlarının engel olmasından dolayı sevgiliyi aramaya gidemese bile âşığın deli gönül gezgin bir abdal gibi "Elif Elif diye" sevdiğini aramaktadır. Âşık, YDA din ve tasavvuf; DA abdal ile iletişime geçmektedir. Abdal, dinî-tasavvufi bir kavramdır. Bu nedenle kültürel bir yük taşıdığı için şair tarafından bir telmih unsuru olarak kullanılan abdal sözcüğünü, DAM yönteminin bu tür kelimeler için öngördüğü derin kelime bilgisi (DKB) doğrultusunda incelemek gerekir.

Abdal kelimesi, Arapça; bedel, bidl ve bedil kelimelerinin çoğulu olup bûdelâ da bu meydana zikredilir. Ayrıca abdal kelimesinin; karşılık, halef, şerefli, cömert, ivaz gibi lügat manaları bulunmaktadır. Tasavvufta ise veliler arasında, insanların işlerinde tasarruf için manevî olarak müsaade verilmiş kişilerdir. Türkçede kullandığımız abdal (hatta aptal) kelimesi, Arapça "Ebdal"den bozmadır. *Kâmûs-ı Türki*'de safderun, ahmak, bir şeye akıl yormaz, kalender meşrep ve derviş adam şeklinde tarif edilir.¹⁵

Karacaoğlan'ın şiirinde abdal, gezginci derviş olarak nitelenebilir. Melami-Kalenderî anlayışa sahip dervişlere abdal da denmektedir. Bunlar; dünyaya bedel, ahireti nefse bedel, canı varlığa bedel yokluğu tercih eden bir anlayış içerisindedirler. Karacaoğlan'ın şiirinde "Hu" ve "Allah" zikirleriyle diyar diyar dolaşan bu dervişlere işaret vardır. Karacaoğlan, hem kendisinin hem de dervişlerin "Elif Elif diye" gezdiklerini söylemektedir. Ancak "*âşık şairin*" "Elif Elif diye" gezmesiyle dervişin "Elif Elif diye" gezmesi arasında fark vardır.

Âşık, Leyla'yı ararken derviş Mevla'yı aramaktadır. Abdal kelimesinin metne dâhil olması, Elif sözcüğünün yüklendiği bileşiklikten dolayı anlama bir derinlik katmaktadır. Âşık şairin arayışında Elif isimli bir sevgiliyi işaret eden kelime, sadece özel isimken abdal kelimesinin delaletiyle ele alındığında sembolik bir anlam kazanmaktadır.

Elif, Arap alfabesinin ilk harfi olup Allah'ı sembolize etmektedir. Ebced hesabında rakam değeri bire karşılık gelen Elif, birliği yani tevhidi işaret etmektedir. Bu durumda abdalların "Elif Elif diye" aradıkları Allah'tan başkası değildir. Abdalların bu zikirleri de yine şairin süjesine mal olup dışarı aktarıldığında âşık şairle aynı sevgiliyi arayan bir şekil almaktadır. Bu durumda derviş

14 Salah Birsnel, *Hacivat Günlüğü* (Ankara: Ada Yayınları, 1982), 69-70.

15 Ethem Cebecioglu, "Abdal". *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü* (İstanbul: Ağaç Kitabevi Yayınları), 11.

âşığa, âşık da dervişe döneceği için birinin aradığı öbürünün de aradığı hâline gelmektedir. Dolayısıyla, âşığa dönüşen derviş ve dervişe dönüşen âşık figürlerinde arayış, hem Leyla'yı hem de Mevla'yı kapsamaktadır. Birbirini bulmak öbürüne götüreceği için Elif'in yinelenen iki sözcük hâlinde kullanılması, hangisinin Leyla hangisinin Mevla olduğu ayrımını zorlaştırmakta, ancak yinelenen bile aynı sözcük oldukları için âşıқта ve dervişte sevgiliyi oluşturan sözcük aynı maksatta birleşmektedir.

Elif'in uğru nakışlı

Yavru balaban bakışlı

Yayla çiçeği kokuşlu

Kokar Elif Elif diye

Değerlendirme Dizgesi

TDA: Sevgili **DB:** Uğru nakışlı

YDA: Zooloji **DB:** Yavru balaban

YDA: Doğa **DB:** Yayla çiçeği

Yorumlama Alanı (YA)

Bu dörtlükte TDA olan sevgili, uğru nakışlı DB ile dile getirilmiştir. Uğur, bugün kullarımdan düşmüş olan bir kelimedir. Sadece bazı deyimlerde kalmıştır. Anlamı ön demektir. Bu kelime, uğruna ölmek deyiminde yaşamaktadır. Önünde, huzurunda ölmek demektir. Nakış sözcüğü, sevgilinin giyim kuşamına ait bir parçadır. Burada sevgilinin giydiği giysinin ön tarafının nakış ve işlemlerle bezeli olduğunu anlatmaktadır. Giysideki bu nakışlar, Elif'in giyim kuşamının estetik yönüne vurgu yapmaktadır. Şair, sevgilinin yüz güzelliğini, aynı zamanda giyim kuşam güzelliğiyle birleştirerek çevre üzerinde bir beğenme duygusu uyandırmaktadır.

Sevgilinin bakışının yavru balabana benzetilmesi, yaygın bir teşbih sistemi içerisinden gelmemektedir. Bu teşbih, Karacaoğlan'ın bizzat kendi gözlem ve tercihindən gelen bir benzetmedir. Sevgilinin gözü yavru balabanın gözüne benzetilmiştir. Balabanların göz rengi eladır. Bu durumda Karacaoğlan'ın bu tasarrufu diğer şiiirlerinde sıklıkla geçen ela, "ela gözlerini sevdiğim dilber" diye başlayan hitapların ruhuyla da uygundur. Burada ismi verilmeden meçhul bir güzele seslenmek yerine, Karacaoğlan'ın gözlemlediği ve çevresinde bilinen bir kuşun gözlerine benzetilerek ela göze farklı bir yönden vurgu yapılmıştır.

Üçüncü dizedeki doğa unsuru yayla çiçeğidir. Aslında şairin kastı, tekili söyleyip çoğulu vurgulamaktır. Çünkü yayla çiçeği diye tek bir çiçek kastedilmemekte, baharda yaylayı kaplayan bütün çiçeklerin ortak adı olarak verilmektedir. Yayla çiçeğinin ve çiçeklerinin en önemli özelliği kokularıdır. Bu nadir, güzel ve etkileyici koku, örtük bir şekilde söylene de kendisi de bir yayla çiçeği olan Elif'in kokusuyla ilgilidir.

Şair, sevgilisinin kokusunun sıradan bir şey olmadığını ve onun yayla çiçekleri gibi doğal ve zengin bir kokuya sahip olduğunu söylemektedir. Şiir, her dördüğüün sonunda "Elif Elif diye" redifine bağlandığı için yayla çiçeklerinin kokusu, hem Elif'e hem de o çiçeklerin yaratıcısı olan Allah'ın Sâni' ismine gönderme yapmaktadır. Nitekim emsalsiz çiçekleri yaylaya yerleştiren ve onları kokuları itibariyle özel olarak birleştiren sanatkar söz konusudur.

Elif kaşlarını çatar

Gamzesi sineme batar

Ak elleri kalem tutar

Yazar Elif Elif diye

Değerlendirme Dizgesi

TDA: Sevgili **DB:** Kaşlar-gamze- ak eller

YDA: Okuma- yazma **BDB:** Yazma a: Yazı yazma b: Kaşa kalem çekmek

Yorumlama Alanı (YA)

Şair burada sevgilinin âşığa yani kendisine karşı takındığı tavrı dile getirmektedir. Elif, âşığın taleplerine kaş çatarak beden diliyle cevap vermekte ve onun talebine karşı kızdığını belirten bir yüz ifadesi takınmaktadır. Ancak sevgili bu tavrını âşığı tamamen reddetme biçiminde sergilememiş, kaş altından içe işleyen bakışıyla âşığın ilgi ve beğenisini üzerinde tutarak yapmıştır. Gamze, nigâh ve nazar olarak da bilinen göz süzerek bakıştır. Bu bakışın âşığın sinesine batma durumu, gamzenin bir savaş aleti olan oka benzetilmesiyle alakalıdır.

Karacaoğlan ilk iki mısradan, divan şiirinde çok işlenen bir teşbih silsilesinden yararlanmaktadır. Klasik şiirde çatılan kaşlar yaya, kirpikler oka, gamze de okun temrenine karşılık gelmektedir. Karacaoğlan'ın Elif'in gamzesinin sinesine batmasına dair yaptığı tespit, kaşların yay, gamzenin de ok sayılmasıyla ilgilidir. Elif, görünüşte kaş çatıp onun gerisinde ise göz sürerek âşığına bakmakta ve âdeta o gamze oklarıyla âşığın kalbini koruyan bir kalkan olan sinisini delerek kalbine ulaşmaktadır.

Elif'in ak ellerinin kalem tutup yazması ifadesi, "yazmak" kelimesinin anlam bileşenlerinden kaynaklanan iki ayrı çağrışım taşımaktadır. Bunlardan ilki okuma-yazma yani tahsile;

ikincisi ise kalemle kaşa ve göze güzellik verme anlamına gelen süslenmeye işaret etmektedir. Bu durumda Elif'in ak ellerinin kalem tutması, bir şeyler yazmasına yapılan bir göndermedir. Elif, bu yazmayı âşığının gözü önünde ve ona bakarak yazıyorsa bunu bir mektup veya onun aşığa ilgisinin bir nişanesi saymak mümkündür. Kalem tutmayı yazı yazmak değil de süslenmek olarak düşündüğümüzde, Elif'in bir levha gibi olan yüzünü kalem aracılığıyla kendisinin süslediğini ve görünüşünü estetik bir biçimde sunarak âşığını etkilemeyi amaçladığı şeklinde bir anlam ortaya çıkmaktadır.

Evlerinin önü çardak

Elif'in elinde bardak

Sanki yeşil başlı ördek

Yüzer Elif Elif diye

Değerlendirme Dizgesi

TDA: Sevgili **DB:** El

YDB: Mekân **DB:** Ev ve çardak

YDA: Zooloji **DB:** Yeşil başlı ördek

Yorumlama Alanı (YA)

Bu dörtlükte şair, sevgiliyi evlerinin önündeki çardakta hizmet ederken nazara vermektedir. Elif, elindeki bardak veya bardaklarla bu çardakta konuk ve konuklarına ikramda bulunmaktadır. Elif'in elindeki bardak, onun konuklara başta su ve şerbet olmak üzere muhtelif içecekler sunma aracı olarak göze çarpmaktadır. Elif'in muhtemelen dışarı hizmeti olan bu hizmeti yürütürken başında yeşil bir başörtüsünün olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü şair, teşbihte Elif'i yeşilbaş bir ördeğe benzetmiştir. Şairin bu teşbihine konu olan yeşilbaş ördekler, sevgilinin başörtüsünün yeşil renkli olması gerçeğinden hareketle üretilmiş bir teşbihtir.

Yeşilbaş ördek, yani suna imgesi, Elif'in konuklara hizmet esnasındaki yürüyüş ve gidiş gelişlerindeki edanın suda yüzen bir suna zarafetine gönderme yapmaktadır. Elif; yüzer gibi ahenkli yürümekte, yeşil başörtüsüyle bir sunayı andırmakta ve elindeki bardaklarla çardaktaki misafirlere hizmet etmektedir.

Karacaoğlan eğmelerin

Gönül vermez değmelerin

İliklemiş düğmelerin

Çözer Elif Elif diye

TDA: Sevgili **DB:** Egmeler

YDB: Kılık kıyafet **DB:** İlik

Yorumlama Alanı (YA)

Son dörtlükte şair mahlasını kullanmaktadır. Burada şair, sevgiliye hitap etmekte, ancak hece sayısının sınırlamasından dolayı eksilteli anlatım kullanmaktadır. “*Karacaoğlan egmelerin*” dizesi eksilteli anlatımdan dolayı anlaşılması zor bir dizedir. Burada “*Karacaoğlan der ki ey dilber egmelerin*” biçiminde gizlenmiş bir hitap vardır. Eğmenin metindeki kullanımını bize, onun giyim kuşama ait bir tabir olduğunu düşündürmektedir. Bununla birlikte, eğmenin tarihsel geçmişine bakıldığında, muhtelif anlamları olan bir kelime olduğu görülmektedir.

Tarama Sözlüğü’nde eğme; eğme işi anlamında tanımlanmıştır. Derleme Sözlüğü’nde ise şu anlamlara gelmektedir: 1. Yazın ağaç dallarıyla yapılan ve üstü çul ile örtülen kulübe; 2. Eğilerek duvar üstüne yatırılmış çalı ağacı; 3. Döven ile sırt denilen kısmı birbirine bağlayan eğilmiş ince ağa; 4. Altı okka buğday alan ağaç ölçek; 5. Gölgecik kaya altı; 6. Biçilmiş buğdayları yığmakta kullanılan eğri bir ağaç dalı. Görüldüğü üzere, Karacaoğlan’daki kullanım bu sözlüklerdeki anlamların hiçbirisi ile örtüşmemektedir. Metinde Elif’in kullandığı egmelerin değme kişilerin gönüllerini çeceleğine dair bir göndermeden hareketle, bunun Elif’e ait bir giysi olduğu söylenebilir.

Sözlüklerin dışında bazı halk türkülerinde Ayancık egmeleri diye bir Ayancık türküsünde geçen kullanım, konunun uzmanları tarafından yeni yetme genç, delikanlı, cesur olarak nitelenir.¹⁶

Bir Tortum türküsünde ise “*Tortumun egmeleri*” diye geçen kullanımı eğimli yol, yani vi-raj anlamında kullanıldığı görülmektedir. Görüldüğü üzere türkülerdeki bu anlamlarda Karacaoğlan’daki eğmenin ne olduğuna dair kabul edilebilir bir açıklama getirmemektedir.

Biz bu eğmenin nasıl bir şey olduğuna dair bir kullanımın ipucu, Karacaoğlan’dan iki asır sonra aynı yörede yaşayan Dadaloğlu’nun bir dizesinde yer almaktadır. Dadaloğlu, Binboğa yaylalarına göçen Türkmen Yörüklerine dair bir tasvir yaparken “*Eğri başlı güzeller gelir Hastan*” diye bir dize söyler. Buradaki eğri başın, eğmeli baş olduğunu ileri sürmek mümkündür. Kastedilen şeyin eğri giyilen bir başlık olduğu aşikârdır.

Yenileşme döneminde Osmanlı sarayında saray kadınlarının eğmeli fes giydikleri bilinmektedir. Karacaoğlan şiirinde geçen eğmenin, Elif’in başına giydiği ve Dadaloğlu’nun tanıklığına göre eğri olarak giyilen ve muhtemelen ucundaki üsküfleri omuza sarkan bir başlık olduğu anlaşılmaktadır. Elif evden dışarı çıktığında veya çeşmeye gittiğinde bu rengârenk başlıklardan birini çıkarıp birini giymekte ve görüntüyle çevrenin dikkatini çekmektedir. Karacaoğlan da gönül düşürdüğü Elif’in her vesileyle birini giyip öbürünü çıkardığı egmeleri sevdiğine çok yakıştırmakta ve biraz da kıskançlıkla karışık olarak “*Ey Elif senin her dışarı çıktığında birini giyip öbürünü*

¹⁶ (<https://ilkenetademi.com.tr/ayancik-eymeleri-hangi-yoreye-ait/> Erişim tarihi 04.05.2025).

çıkardığın eğmelerin değme kişilerin gönlünü çeler; böyle yapma” demektedir.

Elif’in giysileriyle âşıklarının ilgisini çekme konusunda biraz fattan tabiatlı kız olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü kendi güzelliğini âşıklarına göstermek için bu kız eğme başlıklarını giyip çıkarmakta ve ara sıra da Karacaoğlan’ın kavli üzere iliklemiş düğmelerini çözerek âşıkların dikkatini kendi üzerine çekmeyi sevmektedir. Bu da bize, kendi güzellik ve şuhluğunu farkında olan bir yayla dilberinin âşıklarıyla iletişim biçimini gösteren bir gözlemle, belgeyle karşı karşıya olduğumuzu düşündürmektedir. Karacaoğlan, bu dörtlüğün içerisine hem kendi asrında moda olan bir dilber başlığından bahsetmekte hem de bu başlığı giyinerek o giysinin verdiği hava ile bu giysinin kendisine kattığı havayı davranışında, tavrında göstermeye çalışan bir yayla güzelini dikkatlere sunmaktadır.

Sonuç

Karacaoğlan’ın bu şiirine uygulanan Düşünce Alanı Merkezli (DAM) yöntemi, şiirin çözümünde daha önceki çalışmalarda gözden kaçırılan pek çok noktanın açıklığa kavuşturulmasına olanak sağlamıştır. Anlama odaklı bir yöntem olan DAM, ele aldığı metinlerdeki tüm muğlak unsurların yorumlanmasını ve metnin anlam bütünlüğü içinde açıklanmasını zorunlu kılan bir yaklaşımdır. Bu yöntemin özellikle “derin kelime bilgisi” ilkesi, her kelimenin bütün anlam katmanlarının araştırılmasını ve metindeki en küçük ayrıntının bile yorum açısından anahtar bir işlev görebileceğini öngörür. Bu görüşün ne kadar isabetli olduğu, Karacaoğlan’ın bu şiirinde daha önceki çalışmalarda kesin bir açıklaması bulunmayan “eğme” sözcüğünün yorumlanması sürecinde açıkça görülmüştür.

Bu durum, Düşünce Alanı Merkezli (DAM) Yöntemi’nin, tarihî metinlerde sözlüklerde yer almayan anlamların da bağlam içerisinde çözümlenebileceğini göstermesi bakımından oldukça önemlidir. Nitekim yalnızca sözlük anlamlarına bağlı kalınsaydı, metnin içerdiği derin anlam katmanlarına ulaşamayacaktı. DAM yöntemi, kelimelerin mutlak surette bir bağlam içerisinde, arkasında çok katmanlı bir anlam yapısı taşıyarak var olduğunu ortaya koymuş ve özellikle Karacaoğlan’ın şiirindeki “eğme” gibi sözlük dışı kullanımların açıklanmasında yol gösterici olmuştur. Yapılan bu çözümleme, yöntemin şiirin derin anlam örgüsünü görünür kıldığını ve çok katmanlı yapısını açıklamada etkili bir yaklaşım sunduğunu göstermektedir.

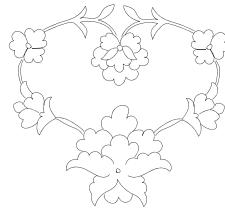
Sonuç olarak; bu yöntemin Karacaoğlan’ın bütün şiirlerine uygulanması hâlinde, yalnızca bir “bağlamlı sözlük” oluşturmakla kalmayıp şiirin şiir dünyasına ilişkin daha kapsamlı ve derinlikli bir anlam çözümlemesi elde etmenin mümkün olacağı anlaşılmaktadır.

Kaynaklar

- Avşar, Ziya (2009). "Düşünce Alanı Merkezli Metin Çözümleme Yöntemi ve Revânî'nin Bir Gazelinin Bu Yönteme Göre Şerhi". *III. Klasik Türk Edebiyatı Sempozyumu (Prof. Dr. Cem Dilçin Adına)*. ed. Atabey Kılıç vd. 12-30. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları,2011.
- Başgöz, İlhan. *Karac'oğlan I (İnceleme)*. İstanbul: Pan yayıncılık, 1999.
- Birsel, Salah. *Hacivat Günlüğü*. Ankara: Ada Yayınları, 1982.
- Cebecioğlu, Ethem. "Abdal", *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*. İstanbul: Ağaç Kitabevi Yayınları.
- Dilçin, Cem. *Tarama Sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları, 2023.
- Sakaoğlu, Saim. *Karacaoğlan*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2004.
- Öztelli, Cahit. *Karacaoğlan Bütün Şiirleri*. İstanbul: Milliyet Yayınları, 1970.
- Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1972.
- Yalap, Hakan. "Şeyh Gâlip'in "Âteş" Redifli Gazelinin Düşünce Alanı Merkezli Metin Çözümleme Yöntemine Göre Şerhi", *International Journal of Languages' Education and Teaching* Volume 3/1 (April 2015), 179-197.

İnternet Kaynakları

<https://ilkenetakademi.com.tr/ayancik-eymeleri-hangi-yoreye-ait/> Erişim tarihi 04.05.2025.

Klasik Divan

Uluslararası Dil, Kültür ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi (KD-UDKEAD)
International Journal of Language, Culture and Literature Researches (KD-IJLCLR)

E-ISSN: 3023-820X
Kış 2025 Winter 2025
Cilt 2 Volume 2
Sayı 2 Issue 2